

Professori Mauno Jokipii:

VIENAN HEIMOSODAT JA ITSENÄISTYMISSAJATUS

- osa I

• *Kansallisvaltion idea.* • *Reunavaltioiden synty.* • *Viena ja Aunus-kaksi erilaista.* • *Kiinnostus Karjalaan kasvaa.* • *Lönnrot ja Ervasti.* • *Karjalan Sivistysseura taustavaikuttajana.* • *Vienan kevät ja kesä 1918.* • *Suomi suureksi ja Viena vapaaksi.*

Aatteellista ja suurpoliittista taustaa

Kansallisuusajatus alkoi 1700-luvun Euroopassa romanttisissa merkeissä. Kerättiin Herderin tapaan kansanrunoutta tai Grimmin veljesten lailla murretta. Katsottiin, että kunkin kielen puhujat muodostavat niin kiinteästi yhteenkuuluvan ryhmän, että heidän oikeastaan pitäisi saada kuulua yhteiseen valtioon. Saksalaisen Hegelin yleisesti vallitsevan filosofian, jota myös suomalainen J.W. Snellman 1840-luvulla edusti ja levitti maahamme, ihanne oli yksikielinen kansallisuusvaltio, joka varhempina vuosisatoina harvoin oli missään toteutunut. Nationalistuurin aate siirtyi vähitellen kulttuuripuolelta valtiolliseksi ajatusrakennelmäksi, myös Suomessa. Kalevalan kerääjää Lönnrotia ja Väinöriksen runoilijaa Runebergiä seurasi poliitikko Snellman ja kielipoliitikko Yrjö Koskinen. Suomalaisen sivistyksen varaan kehiteltiin autonomista Suomen valtiota.

Valtiollinen nationalismi kiinteytti 1800-luvun lopulla Euroopan vanhojakin kansallisuusvaltioita, kuten Englantia tai Ranskaa, ja loi uusia, kuten Kreikka 1830, Italian kuningaskunta 1861 ja Saksan uusi keisarikunta 1871 (ilman Itävaltaa). Monet kansat pyrkivät senkin jälkeen vanhoista poliittisista yhteyksistään itsenäisyyttä kohden, ja jotkut onnistuivatkin, kuten Norja 1905.

Pikkukansojen laajaksi vapautumishetkeksi muodostuivat kuitenkin Pariisin monet rauhat I maailmansodan jälkeen vuosina 1918-20. Niissä vahvistettiin Itävallan ja Venäjän hajoavien keisarikuntien välialueella sijaitsevien kansojen itsenäistyminen, ja näin syntyivät ns. reunavaltiot. Niihin kuu-

luivat vanhojen Romanian, Unkarin ja Puolan lisäksi uudet Tšekkoslovakia, Liettua, Latvia, Viro ja Suomi. Jokaisella uudella kansallisvaltiolla oli tietysti ollut omat pitempiäikäiset kulttuuriset itsenäistymisvaiheensa ja lyhyet vapaussotansa, mutta kun tilanne vuoden 1920 tienoilla rauhoittui, sarja pikkuvaltioita oli vakiintunut hajoavan Venäjän kupeeseen.

Kun näin ollen tarkastelemme juuri itsenäistyneen Suomen ja itsenäiseksi yrittävän Vienan asioita, tarkastelemme yhtä pientä osaa suuresta yleiseurooppalaisesta kansallisesta prosessista.

Pariisissaakaan ei itsenäisyyttä annettu kovin pienille kansanryhmille. Reunavaltioista pienimmät olivat pohjoisreunalla: Liettua (2,5 miljoonaa asukasta), Latvia (2 miljoonaa), Viro (1,1 miljoonaa) ja Suomi (3,5 miljoonaa). Pienemmille alueille luvattiin vain ns. kulttuuriautonomia. Pohjoisen suunnalla tällainen oli esim. Ahvenanmaa, joka meren selkeästi erottamana ja 60-vuotisen suurpoliittisen demilitarisoinnin ansiosta sai omat paikalliset maapäivät ja vahvat kielelliset takuut vain noin 40 000 henkeä käsittävälle väestölleen.

Euroopassa oli jäljellä muutamia jäänteitä keskiaikaisista kääpiövaltioista, joita naapurit eivät koskaan olleet viitsineet liittää itseensä, kuten Luxemburg, Liechtenstein, Monaco ja San Marino. Vastaavat lienevät kuvastelleet pieniä, itsenäisiä paikallisvaltioita itselleen ajavien piirien mielessä kulttuuri-autonomian vaihtoehtona. Suurpolitiikassa ei kuitenkaan milloinkaan ollut tarkoitustakaan lisätä sellaisia; tämä oli puhdasta toiveajattelua. Sensijaan suurpolitiikassakin suositettiin helposti rajansiirtoihin,

joissa kielelliset vähemmistöt pääsivät omakieliseen ympäristöön, meitä lähimpänä Sleswigin tanskalaiset, jotka Pariisin päätöksillä siirrettiin paikallisten kansanäänestysten jälkeen 1920 Saksasta Tanskaan.

Kun ajatellaan ns. heimositien kautta, silloinen mentaliteetti, joka uhkarohkeudessaan vaikuttaa nykyihmisestä aluksi oudolta, tulee tällaista yleistäusta vastaan ymmärrettävämmäksi. Reunavaltiot olivat itse asiassa mitättömän joukoin pystyneet eroamaan sekasortoon joutuneesta, hajoavasta Venäjästä. Maan jättiläismäinen koko ei näissä oloissa ollut vaikuttanut ainakaan koko painolaan lopputulokseen. Eikö reunavaltioiden synnyn tuore esimerkki voisi toistua esim. Inkerissä, Aunuksessa tai Vienassa? Reunavaltioiden vapautusarmeijat olivat olleet pieniä - ehkä sama onnistuisi uudelleen Itä-Karjalassa, varsinkin jos Suomesta saataisiin edes vapaaehtoista tukea, saati jos Suomen vakainainen armeija auttaisi. Muutaman sadan tai muutaman tuhannen vapaaehtoisen sotilaallisella arvolla ei nykyperspektiivistä luulisi olevan mitään merkitystä, mutta näissä oloissa sillä oli. Sotilaallisuurpoliittinen ratkaisu lykkäytyi tarpeeksi pitkään, jotta suurvalloilla olisi ollut aikaa, jos ne olisivat halunneet. Näin ei vain käynyt. Suurvaltojen tuki, joka oli monen reunavaltion syntyä edistänyt, jäi Vienasta puuttumaan, mikä oli tärkein syy tappioon. Suomeen liittyminen olisi ehkä muutamille Vienan rajapitäjille onnistunut, kuten Sleswigin tanskalaisille Tanskaan liittyminen, mutta sitä ajettiin, kuten pian näemme, koko ajan vain toissijaisena mahdollisuutena. Näin itsenäisen Vienan tragedia täytyi 1922. Mutta menkäämme yleisistä taustoista paikallisiin yksityiskohtiin.

Vienan asutus- ja talous-tilanne

Itä-Karjalan eli nykyisen Karjalan tasavallan karjalainen

asutus käsitti vuosisadan vaihteessa (1897) noin 80 000 henkeä (Suomen suku I s. 93), joista noin 20 000 pohjoisessa Vienassa ja noin 60 000 eteläisessä Aunuksessa. Vanhastaan venäläisväestö oli asettunut alueen suurten vesistöjen varsille: Syvärin molemmiin puolin, laajaan Äänisniemeen, Äänisjärven itäpuolelle Puudosiin sekä Valkean meren koko rannikolle Sorokasta Kantalahteen. Venäläisväestö oli vuosisadan vaihteessa jo hiukan suurempi kuin karjalaisväestö, noin 85 000 henkeä. Myöhemmin karjalaisväestön suhteellinen osuus on väestöltään kasvavalla alueella jyrkästi laskenut (v. 1926 noin 41 pros.), v. 1959 noin 30 pros. ja 1989 noin 13 pros.). Ensimmäisen maailmansodan aikana Pietarista Petroskoin kautta Muurmanskiin vedetty Muurmannin rata, Karjalan teollistuminen yleensäkin ja voimakas kaupunkilaistuminen, kun pikkukylät on sodan jälkeen tietoisesti hylätty, on vaikuttanut tilanteen muuttumiseen täysin venäläis- ym. väestön eduksi. Heimositien aikana karjalaisväestöä kuitenkin oli vielä paljon, sitä enemmän mitä lännemmäksi Muurmannin radasta tultiin. Esim. Kiestinki, Uhtua, Rukajärvi ja Paatene olivat vielä täysin karjalaisia keskuksia, joissa yhteistoiminnalle oli sopivat puitteet.

Talouselämässä oli suuria eroja eteläisen Aunuksen ja pohjoisen Vienan välillä. Aunuksessa oli sentään melkoinen peltoviljely ja lähes oma-varaisuus, varsinkin etelässä, mutta erityisesti Viena oli tuontiviljan ja sivuelinkeinojen varassa. Taloudellisessa mielessä maan yhteisomistus oli Vienassa suoranainen epäkohta. Valtio omisti käytännöllisesti katsoen kaiken maan Vienan Karjalassa (98,5 pros. vuonna 1908). Sen metsiä suojeltiin tehokkaasti vahingollisena pidetyltä kaskeamiselta ja metsästykseltä, vaikka niitä ei päästy suuremmin käyttämään muuta kuin Vienanmeren ja Äänisen vesistöjen vaikutuspiirissä, josta tehtyä puutavaraa voitiin uuttaa suurelle menekki-alueelle

Pietariin. Vienan maanviljelys oli alikehittyntä; vain noin kolmasosa viljasta saatiin paikalta. Vaikka on tietoja viljan-tuonnista sinne Suomenkin suunnalta, usuin tutkimus (J. Juhani Kortessalmi, diss. 1996) osoittaa, että pääosa viljasta tuli kesällä meritse Arkangelista Vienan Kemiin, Kantalahteen tai Knäsöihin ja sieltä talvella hevos- tai porokyydillä Vienan kyliin, jopa Suomen puolelle Kuusamoon asti (s. 258 ym).

Aunuksen mir-laitos (kylän peltojen yhteisomistus) aiheutti laiskuutta, koska aika ajoin (noin 10-25 vuoden välein) tapahtuvassa uusjaossa hyvin muokattu pelto saattoi siirtyä toiselle viljelijälle. Sivuelinkeinot olivat siten Karjalan väestölle täysin välttämättömiä ja esim. laukkukauppaa käytiin siksi sekä Sisä-Venäjän että Suomen suuntiin, vaikka se ei ollut kovinkaan kannattavaa. Suomessa arvioidaan liikkuneen 1850-luvulla noin 1 000 vienalaista laukkukauppiasta joka vuosi. Vienalaisilla oli siihen parhaat mahdollisuudet, koska Vienan murre oli karjalaismurteista lähimpänä suomen kieltä, ja heidän kansankulttuurissaan oli paljon suomalaisia piirteitä, vallankin uudemmissa asioissa. On voitu osoittaa, että 1700-luvun lopulla ja 1800-luvun alussa Suomesta on tapahtunut myös melkoista uudisasutusta Viennaan, esim. Uhtuan seudulle (Matti Pöllä, diss. 1995).

Karjala-harrastus Suomessa ja päinvastoin

Karjala-harrastus ja ihanointi Suomessa sai alkunsa, kun jo 1830-luvulla Lönnrotin ansiosta havaittiin Kalevalan runojen, joita pidettiin hajonneena suomalaisena kansallis-eepoksena, erityisen hyvin säilyneen Vienan kylissä, mistä niitä kerättiin jatkuvasti lisää. Myöhemmin vuosikymmeninä lukuisat kielitieteen, kansatieteen ja maantieteen edustajat tekivät Itä-Karjalaan tieteellisiä tutkimusretkiään. Sitten 1890-luvulla oli kuvataiteilijoiden (esim. Gallén, Sparre) ja arkkitehtuurin tutkijoiden (esim. Blomstedt ja Sucksdorff) sekä kirjailijoiden (Kianto, Paulaharju) toivoretkien vuoro.

Vuonna 1880 oululainen lehtimies A. V. Ervasti julkaisi alueesta matkakirjan, joka varsin poliittisavyydestä todisteli, kuinka samaa Suomen heimoa asuu valtakunnanrajan molem-

min puolin. Koska hänen ra-hoittajinaan toimivat Oulun teollisuuspiirit, taloudellisia intressejä Vienan laukkukaup-paa Suomeen harjoittaviin pi-täjiin päin voi ehkä olla asiassa mukana. Tiedetään eräiden sa-hamiesten (Johan Nordbladin ja K.V. Åkerblomin) 1885 tut-kineen mahdollisuuksia uittaa puuta Karjalasta Suomeen. Ete-lämpänä uittoja oli paljonkin Repolasta Lieksajoen vesis-töön.

Toinen suomalaisten Karja-la-intressien keskus muodostui Sortavalaan, jonka opettajase-minaari koulutti heimoaatetta tunnustavia opettajia Laatokan Karjalan pitäjiin. Seminaarin opettajat retkeilivät mm. runon-keruussa kuitenkin jo 1882 Aunuksen puolellakin, koska myös he katsoivat kansan ole-van samaa rajan eri puolilla. Ajan idealistinen henki näkyi 1800-luvun toiminnassa hyvin.

Vienalaisten omasta kansal-lisesta heräämisestä on mer-kejä jo vuosisadan vaihteessa. Venäjän suurlakon johdosta Viennaan järjestettiin 1905 suuri Uhtuan kansalaiskokous, jossa Venäjän duumalle lähetetyllä noin 3 000 hengen allekirjoitta-malla anomuksella pyrittiin parantamaan alueen taloudelli-sia ja henkisiä oloja. Vaadittiin valtakuntaan äänioikeutta, yh-distymisvapautta ja perustus-laillista valtiomuotoa. Tärkein paikallinen reformisuunnitelma oli valtion metsien jakaminen niin, että Vienan talonpojatkin pääsisivät niistä osallisiksi. Lähes tietömään maakuntaan piti rakentaa maanteitä; sairaa-loita ja apteekkeja olisi perus-tettava jne. Oma kieli pitäisi saada kouluhin opetuskieliksi ja kirkkoihin jumalanpalvelus-kieliksi. Hyvin perustellusta anomuksesta ei kuitenkaan seurannut mitään, pikemminkin se kihdytti tietoista venäläistä-mistä.

Koska tehokas venäläistä-mistyö alkoi Itä-Karjalassa samaan aikaan vuosisadan vaih-teessa, kun Bobrikov sitä Suo-messa harjoitti, Suomeen muut-taneet, lähinnä laukkukauppaa organisoineet entiset vienalai-set tukkukauppiaat Aleksei Mit-ron johdolla perustivat Vaasas-sa 24.4.1906 Vienan Karjalais-ten Liiton. Se järjestäytyi Tam-pereella saman vuoden elokuus-sa useiden suomalaisten kult-tuurihenkilöidenkin osallistues-sa asiaan. Liiton toiminta pääsi nopeasti hyvään vauhtiin. Se levitti erikoisesti Viennaan omia sanomalehtiään, perusti eri pi-täjiin 22 lukutupaa, jakoi aapi-sia ja lähetti kansanopistokurs-

seille vienalaisia Suomen puo-lle Kuusamoon. Yhdistyksen aloitteesta myös posti -ja tieyh-teyksiä Suomesta Viennaan pa-rannettiin. Suomen julkista mie-lipidettä heräteltiin esitelmä-matkoilla. Venäläiset viran-omaiset estivät kuitenkin pian liiton lehden julkaisemisen ja lopulta yhdistyksen muunkin toiminnan. Eräänlaiseksi kirjal-liseksi testamentiksi ensimmäi-sestä toimintavaiheesta jäi suu-ri Karjalan kirja (WSOY 1910).

Vienan pahin venäläistämis-kausi sattuu vuosiin 1908-14. Olojen vapauduttua Venäjän porvarillisen vallankumouksen jälkeen 1917 yhdistys jatkoi toimintaansa Karjalan Sivistys-seurana, jonka muodollinen uusi perustamispäivä on 28.5.1917. Jo samana kesänä järjestettiin sen toimesta taas suuret heimojuhlat Uhtualla.

Venäjän porvarillinen val-lankumous, joka 2.3.1917 johti keisarin kruunusta luopumiseen ja ns. väliaikaisen hallituksen muodostamiseen, aiheutti sen, että mainitussa Uhtuan koko-uksessa 13.7.1917 ryhdyttiin suunnittelemaan autonomisen Karjalan valtion, "Karjalan hal-lintoalueen" perustamista. Au-tonomisen Karjalan rajaksi suunniteltiin Syväriä, Äänisjär-veä, Uikujokea ja Vienanmerta sekä suoraa linjaa Kantalahdes-ta Suomen rajalle; lännessä rajana olisi Suomen raja. Hal-lintoelimiksi tulisivat kyläko-koukset, kunnanneuvostot ja -valtuuskunnat, maapäivät ja "Karjalan ylineuvosto", halli-tus. Ylin hallinnollinen virka-mies olisi komissaari. Raha -, posti -, sota - ja oikeuslaitos jäisivät yleisvaltakunnallisiksi Venäjän kanssa, mutta omalle aluehallinnolle siirtyisivät maanomistus -, liikenne -, kou-lu -, terveydenhoito -, hallinto - ja järjestelyasiat. Omia sisäisiä veroja suunniteltiin. Alueesta muodostettaisiin oma Karjalan hiippakunta oman arkkipiispan alaisena. Komissaari ja arkki-piispa asuisivat Petroskoissa. Myös talousasioista kuten teis-tä, rautateistä ja kanavista teh-tiin tarkkoja suunnitelmia. Ko-kouksen pöytäkirjat julkaistiin painosta (Raimo Ranta, Vienan Karjalaisten Liitosta Karjalan Sivistysseuraksi 1906-22, Tam-pere 1997, s. 119-123).

Aktiivisella Karjalan Sivi-tysseuralla oli varmaan vaiku-tusta mielialojen kehittymiseen Karjalan puolella. Seura oli kuitenkin pääasiassa Suomes-sa asuvien Vienan emigrant-tien yhdistys, ja Karjalan pai-kallinen mielipide oli perim-mältään riippumaton siitäkin.

Niinpä suurella vienalaisten kansalaiskokouksessa Uhtual-la 27.1.1918 päätettiin, ettei autonomia riitä tavoitteeksi, vaan täytyy saada itsenäisen Karjalan tasavalta, jonka Vie-nan, Aunuksen ja Arkangelin seudun karjalaiset muodostai-sivat. Suomeen liittymistäkin ehdotettiin - Suomiin oli itse-näistynyt 6.12.1917 - mutta mielipide jäi vähemmistöön. Vastaava aunuksien kokous Poventsassa 11.-24.2.1918 tyy-tyi sensijaan kannattamaan vain autonomiaa Venäjän yhteydes-sä. Täällä Suomea ei edes mai-nittu. Aunus, jonka kieletkin (lyydi ja livvi) olivat vähän eri-laisia, oli Suomelle selvästi vie-raampi kuin Viena, jonka kieli-muoto oli lähempänä suomen kieltä ja josta laukkukauppa Suomeen pääasiassa lähti. Ve-näläinen tutkimus on luonneh-tinut, että karjalaiset lopulta torjuivat tasapuolisesti sekä suomalaisen kulttuuris-poliitti-sen vaikutuksen Viennaan että venäläisen uskonnollis-kiel-lisen vaikutuksen Aunuksen, koska kumpikaan puoli ei toi-minnassaan ottanut kylliksi huomioon Karjalan omaa kiel-tä ja erikoisoloja.

Taistelut Viennaan v. 1918

Uusin tutkimus - Jouko Vah-tola 1988 - on pystynyt osoitta-maan, miten vuonna 1918 pää-tös Karjalan asioihin puuttumi-sesta syntyi Suomessa. Ensiksi Karjalan Sivistysseura (A. Mit-ro ym.) ja eräät kuopiolaiset aktivistit (kapt. Carl Wilhelm Malm jne.) alkoivat jo vapaus-sodan aikana, helmikuun lopul-la 1918 ehdotella, Suomen hal-litukselle ja ylipäällikölle Vien-aan lähetettävää retkikuntaa. Vaasan hallitus meni niin var-hain kuin 1.maaliskuuta yksi-mielisesti asian taakse, koska pelättiin Pohjois-Suomesta Itä-Karjalaan lukuisina paenneiden Suomen punaisten hyökkäävän sieltä valkoisen Suomen selus-taan. Mannerheim laajensi Vie-naa koskevan suunnitelman so-tilaallisista syistä myös Aunu-keen. Hän piti kuitenkin hyvin tärkeänä karjalaisten omaa toi-mintaa, jota suomalaiset vain tukisivat. Muodollisesti Suo-men valtio ei siten osallistuisi Itä-Karjalan puoleiseen sotaan. Mannerheimin päämaja teki vapausodan osana 8.3.1918 suunnitelman kolmea saman-aikaisesti toteutettavaa ope-raatiota varten Kuusamosta Kantalahteen, Kuhmosta Ruka-järvelle ja Sortavalasta Petros-

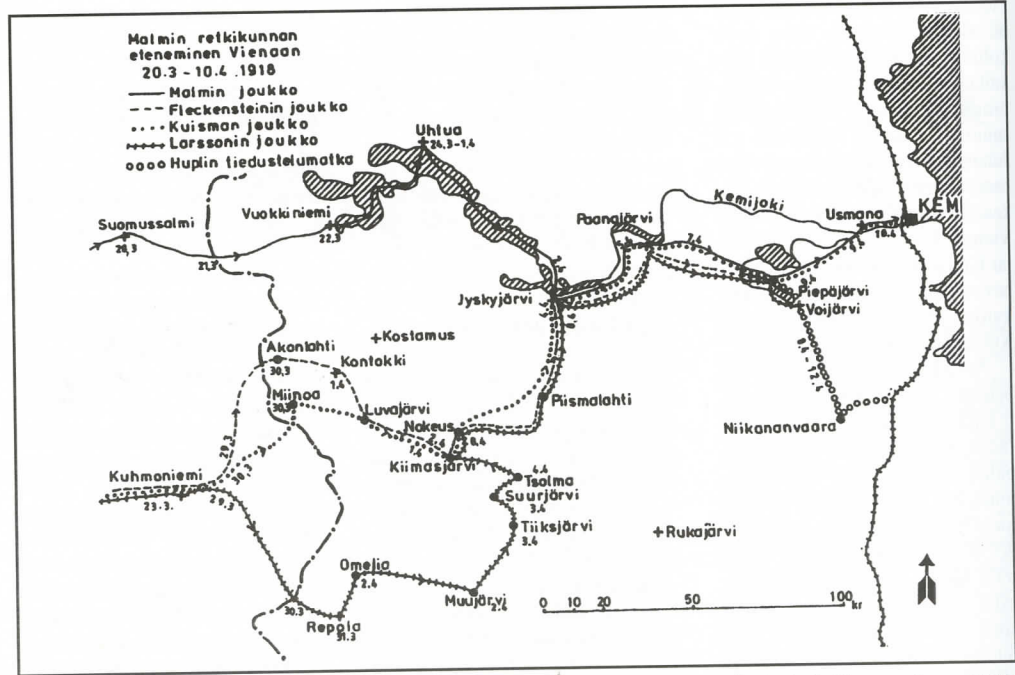
koihin. Ne torjuisivat sivusta-vaaran.

Toiseksi oululaiset aktivistit (Isak Kaitera, F.A. Riekkii ym.) saivat maaliskuussa tietoja Kantalahdesta ja Knäsöistä, että sinne paenneet punaiset suunnittelisivat hyökkäystä Pohjois-Suomeen jopa 3 000 miehen voimin. Heitä vastaan kerättiin vakinaisia rajavartioujoukkoja Kuolajärvelle (nyk. Sallaan) ja Kuusamoon. Kolmanneksi Pohjois-Suomen aktivistit (ylimetsänhoitaja Hugo Sandberg, jääkäri Kurt Martti Wallenius ym.) suunnittelivat Pohjois-Vienan ja Kuolan aktiivista valtaamista mm. saadakseen sieltä valkoisten käyttöön venäläisten sotatarviketarastoja. Mannerheim yhdisti kaksi viimeainittua aloitetta yhtenäiseksi suunnitelmaksi 14.3.1918. - Englantilaiset ja ranskalaiset suorittivat kuitenkin maihinnousun Murmanskiin jo 6.3.1918 ja saksalaiset Ahvenanmaalle 5.3.1918, mikä monimutkaisti ulkopoliittista tilannetta entisestään.

Maaliskuun lopulla 1918 - siis vielä ennen vapaussodan ratkaisevaa Tampereen operaatiota - taistelu Itä-Karjalasta alkoi. Pohjoisimpänä jääkäriyliluutnantti K. M. Wallenius keräsi Kuusamoon noin 500 miestä, osin asevelvollisia, osin vapaaehtoisia ja eteni 28.3 Paanajärvelle Suomen rajalla ja eräisiin Oulangan kyliin Venäjän puolella. Luutnantti O. Willamon komennuskunta, pääosin asevelvollisia, lähti Kuolajärveltä vartioiden Suomen puolella rajaa olevaan Nivalan kylään, jossa se 24.3 voitti idästä kimppuunsa yrittäneen 500 miehen punakaartilaisosaston. Vapaussodan rintama täällä jäi rajan pintaan.

Parempi menestys oli keski-lohkolla kapteeni C. W. Malmilla, joka onnistui 16.3 mennessä keräämään Kuopioon noin 370 vapaaehtoista. Ne hän jakoi kolmeksi komppaniaksi. Aseistus, varusteet ja muona saatiin Suomen päämajalta. Mukaan otettiin noin 2 000 kivääriä, jotka oli tarkoitettu jalkaa kapinaan nousseille venäläisille. Kuljetukset tapahtuivat junalla Kajaaniin. Malmin johtama 1. komppania matkasi hevostalonnassa Suomussalmen kautta Raatteen kylään, missä raja ylitettiin 21.3 paraatimarssissa lippu liehuen. Vuokkiniemessä saatiin 22.3 ystäväallinen vastaanotto.

Ilman vastarintaa saavuttiin 23.3 Uhtualle, jonne jäätien viikoksi. Karjalaiset eivät kuitenkaan ottaneet Malmin retkikun-

Malmin retkikunnan eri osien eteneminen Vienaan maaliskuun lopulla ja huhtikuun alussa 1918. (Jouko Vahtolan teoksen "Suomi suureksi Viena vapaaksi" (1988) mukaan. Kartan piirtänyt Irene Ryyppö).

taa vastaan varsinaisena vapauttajana ja liittyneet siihen. Valitustilaisuuksia ensin pidettyään Malm sai silti suurensa Uhtuan kokouksessa 29.3 runsaat 300 allekirjoitusta paperiin, jossa venäläisen hallinnon ja bolshevikivallan epäkohtiin vedoten pyydettiin Suomen Karjalalle Suomen hallituksen suojelusta. Mahdollisen Suomeen liittymisen ehdoista vienalaiset halusivat kuitenkin sopia erillisissä neuvotteluissa. Joka tapauksessa haluttiin kokonaan erota Venäjästä, itsenäiseksi tai autonomiseksi alueeksi.

Malmin osaston jälkijouk-

ko, 2. ja 3. komppania tulivat perästä eteläisempiä reittejä Kukkonien ja Kiiwasjärven kautta. Täälläkään karjalaiset eivät innostuneet, vaan kokouksissa Akonlahdessa 30.3, Kontokissa 1.4 ja Kiiwasjärvellä 2.4 jäivät passiivisiksi. Jälkijoukot yhtyivät Jyskyjärvellä sinne huhtikuun alkupäivinä etenemistään jatkaneeseen Malmiin. Marssittiin peräkkäin päätietä Vienan Kemiä ja Muurmannin rataa kohti. Paanajärvellä oltiin 5.4, Piepajärvellä 8.4 ja Usmanassa 9.4, jo aivan Kemin tuntumassa. Muurmannin rataa ei saatu räjähdysai-

neiden puutteessa katkaistuksi, kun parin puusillan polttaminen ei punajoukkojen vastarinnan vuoksi onnistunut. Varsinainen Kemin taistelu 10.4 tapahtui kaupungin länsipuolisilla harjanteilla vahvempia punaisia puolustajia vastaan; Muurmannista eteneviä englantilaisia ei täällä vielä ollut. Hyökkäys, johon jälkijoukot eivät edes ehtineet mukaan, ei onnistunut, vaan muuttui perääntymiseksi. Takaisin Piepajärvellä oltiin 11.4 ja Paanajärvellä levättiin pari päivää 15.4 saakka. Kelirikkoisia teitä vedäydyttiin Uhtualle, jonne 17.4

Retkikuntalaisia kuularuiskuineen Uhtuan vanhan postitalon luona kesällä 1918.

saavuttiin enemmittä tappioita.

Asemasotalinja vakiintui Suomen päämajan määräyksestä Uhtualle kesään saakka. Tiedetään Englannin hallituksen uhanneen 9.4 Vaasan hallitusta sodanjulistuksella, jos suomalaiset hyökkäivät Muurmannin radalle. Malmin joukolla ei aluksi ollut hätää, sillä huolto sentään toimi niin kauan kuin Suomen vapaussota kesti, mutta sen jälkeen se huononi ja lomia saaneet vapaaehtoiset jättivät yleensä palaamatta. Mannerheimin ero toukokuussa heikensi joukon virallista asemaa. Malmin oli vapautettava talven vapaaehtoiset 30.6 lukien. Suomesta saatiin kuitenkin uusia vapaaehtoisia, ja Uhtualle ja lähipitäjiin perustetut paikalliset karjalaiset suojeluskunnat osallistuivat vartiopalveluun. Kun hyökkäystä Kemin suunnalta ei kuulunut, tilanne oli kesällä 1918 tasapainossa Uhtuan suunnalla ja mahdollinen rintama hyvän matkaa Suomen rajasta itään. Sodan luonne vain muuttui tästä lähin heimosodaksi.

Pohjoisemmassa Kuusamossa kävi varsin samalla tavalla. Wallenius eteni heikosti koulutetuilla pääosin vakinaisilla joukoillaan 3.4 rajan yli Tuntsan ja Soukelon kyliin. Kanaseen päin vetäytyviä pääasiassa suomalaisia punaisia vastaan syntyi Kivisalmella 6.4 ratkaisematon taistelu, josta molemmat osapuolet laukaustenvaihdon jälkeen pakenivat. Soukelo jäi valtaamatta uudellakin yrityksellä 8.4. Alakurtista Venäjän puolelle edennyt pohjoisin osasto hävisi Kuivitsan kylän taistelun 7.4. Taistelujen johdosta punaiset kuitenkin vetäytyivät huhtikuun lopulta itään. Karjalaiset kylät jäivät suomalaisille, mutta kaikesta taivuttelusta huolimatta väestö halusi täälläkin olla puolueeton. Vapaussodan päätyttyä Walleniusen joukot vedettiin Suomeen ja kesällä niistä tuli Lapin I rajavartiopataljoona Sallan rajalle. - Etelässä ajateltu hyökkäys Aunukseen jäi kokonaan tekemättä, koska Viipurin operaatio vaati kaikki joukot.

Vapaussodan loppuvaiheissa Mannerheimin päämajassa laadittiin 11.5.1918 uusi, laaja sotilaallinen suunnitelma Itä-Karjalan kysymyksen kokonaisratkaisuksi, koska tilanne Suomen alueella ratkeaisi lähi- viikkoina voittoisasti. Vakinaisin joukoin Kuolajärveltä hyökkäisiin Kantalahteen (osasto Wallenius), Uhtualta Vienan

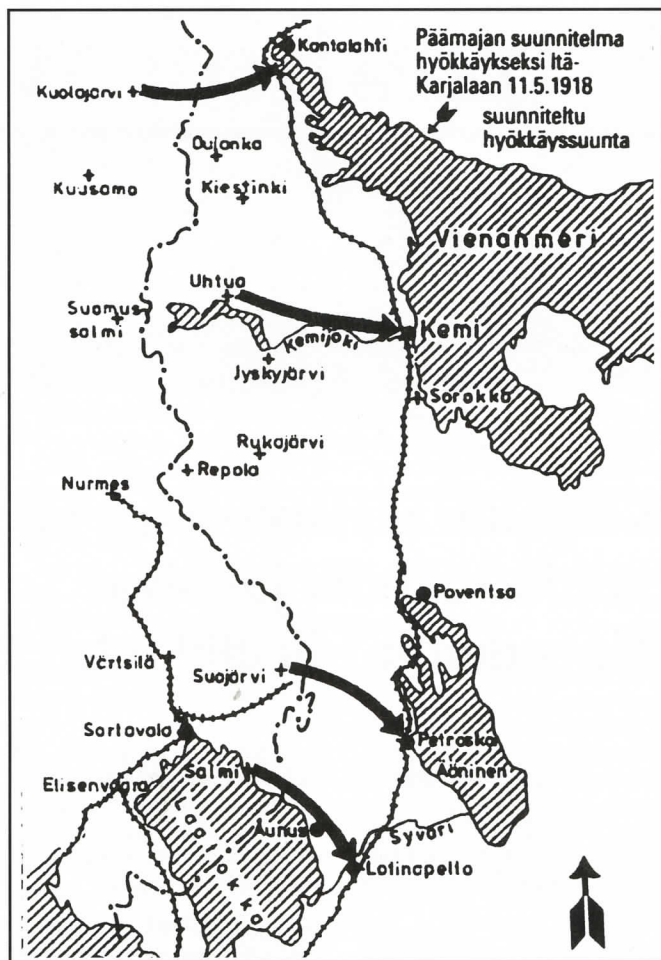
Kemiin (osasto Malm), Suojärveltä Petroskoihin ja Salmista Aunuksen kaupungin kautta Lotinapeltoon Syvärille. Tässä Suomi siis olisi aktiivinen. Mannerheimin on väitetty tähystelleen jo Pietarin suuntaan.

Eteläisiin suuntiin keskitettäisiin ”kylvöloman” jälkeen vakinaisia rykmenttejä loppukesästä 1918; päälliköksi suunniteltiin 22.6.1918 evl Hägglundia. Mannerheimin ero toukokuussa ja alussa ilmennyt Saksan haluttomuus auttaa yrityksessä lykkäisivät sen epämääräiseen tulevaisuuteen.

Suomi suureksi - Viena vapaaksi

Nyt poliittinen tilanne oli kuitenkin kypsytynyt sellaiseksi, että heimopiirit alkoivat saada Vienan kansalta entistä suurempaa tukea. Kun Venäjän hallitus ei ollut reagoinut Vienan autonomia-aloitteeseen 1917 ja kun bolševikkeihin ei tässä suhteessa senkään vertaa luotettu, kun Suomi oli ehtinyt itsenäistyä ja Malmin vapaaehtoisjoukko oli Uhtuan suunnalla hoitanut asiansa neuvotellen eikä määrällen, niin Uhtuan Petrunpäivän juhlat 12.-14.pnä heinäkuuta 1918 muodostuivat eräänlaisiksi Vienan itsenäisyysjuhliksi. Kuntien edustajat pohtivat siellä ”Valkoisen Karjalan” olojen järjestämistä ja juhlissa puhuivat sekä vienalaiset aktivistit (Vasili Keynäs, Sakari Alanko, Matti Väisänen) että suomalaiset heimoharrastajat (Ilmari Kianto, Väinö Salmi) mm. aiheesta ”Suomi suureksi - Viena vapaaksi”. Karjalan Sivistysseuran tuolloin Uhtualle pidetty yleiskokous päätti nyt pyrkiä Itä-Karjalan liittämiseen Suomeen.

Aatteellisesti merkittävässä ja kauniissa kesän 1918 kokouksessa ei päästy käsittelemään hallinnon kehittämisen yksityiskohtia ollenkaan siinä mittassa kuin tasan vuotta aikaisemmin. Täytyy ajatella, että edellisuotiset päätökset katsottiin edelleen sopiviksi suunta- viivoiksi, vaikka niitä nyt tul-taisiinkin soveltamaan Suomen yhteydessä. Nyt käsiteltiin mm. kieli - ja kouluolojen järjestämisestä. Vaadittiin kansan kieltä sekä kirkkoihin että kouluihin. Pitäisi perustaa sekä hengellinen seminaari että erillinen opettajaseminaari, oppikouluja suurille paikkakunnille ja kansakouluja pienillekin. (Ranta 1997 s. 137-139). Edustajakokous lähetti lähetystön

Suomen päämajan suunnitelma hyökkäykseksi Itä-Karjalaan 11.5.1918. (Jouko Vahtolan em. teoksen mukaan).

Suomen hallituksen luo, mutta Karjalan Sivistysseura lähetti edustajansa Berliiniin asti Saksan ylimmän sotilasjohtoon paikkeille.

Tässä vaiheessa, kesällä 1918, Suomessa olevat saksalaiset alkoivat - Muurmannilta etenevien englantilaisten vuoksi - jo tuntea mielenkiintoa Itä-Karjalaan, mutta heidän toimensa jäivät lopulta suunnitelma-asteelle.

Malmin palattua Uhtuan heimojuhlien jälkeen heinäkuussa 1918 kunnialla kotiin, jääkärikapteeni Toivo Kuisma sai suunnan komentoonsa. Syyskuussa 1918 hän joutui kuitenkin vetäytymään - tai suorastaan murtautumaan - Uhtualta ja Vuokkiniemestä suomalaisten punaisten ylivoiman

edestä Suomeen. Ensimmäinen Vienan retki, joka Repolaa lukuun ottamatta päättyi syksyyn 1918, on käsiteltävä Suomen vapaussodan melko suoraksi seurausilmiöksi, alkujaan punanapelon aiheuttamaksi osaksi itse vapaussotaa. Kevästä 1918 lähtien siirryttiin kuitenkin jo heimosotien aktiivisempaan kauteen.

(Artikkeli ”Vienan heimosodat ja itsenäistymisajatus” ilmestyi Vapaussodan Perinnettä ry:n kustantamana 26-sivuisena kirjaseinä Raatteen muistomerkin paljastusjuhlaan 12.7.1998. Julkaisulupa saatu tekijältä ja kustantajalta. Jälkimmäinen osa julkaistaan KH:n seuraavassa numerossa 3-4/1999)

Kiitoksia avustanne!

Kunnioitettavat ystävät Suomesta! Paikkakuntamme hallinto vilpittömästi kiittää Teitä avustanne ja huolenpidostanne Mujejärven piirin kylissä, mm. Tikšan, Lietmajärven ja Kiimasjärven asukkaille. Oikein paljon kiitoksia kestävydestänne ja uskostanne suunnitelmiin, joita olemme yhdessä laatineet.

Taluspula Venäjällä ja Karjalassa loppuu, mutta ystävät jäävät!

Lietmajärvellä, 20.1.1999

VLADIMIR F. SHALOVA
paikallispäällikkö